

Гридковець Людмила Михайлівна,
доцент кафедри психології Київського
інституту бізнесу та технологій,
травмотерапевт, фахівець по роботі з
дітьми – жертвами сексуального
насильства за методикою «Зеленої
кімнати», кандидат психологічних наук

РОДИННИЙ ФАКТОР У РОЗВИТКУ ТА ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Тема сексуального насильства над дітьми містить не лише правовий компонент, але й емоційний. Саме проблематику сексуального насильства легко експлуатувати в маніпулятивних цілях [1].

В різні роки даються різні посилання на кількість жертв сексуального насильства серед дітей та підлітків. На разі, говориться про те, що кожна 5 дитина в Україні стає жертвою сексуального насильства [2].

Так, наприклад в 2009 році українська міліція встановила 40 фактів торгівлі дітьми, 110 згвалтувань неповнолітніх (з них – 50 дітей до 11 років), 46 епізодів статевих стосунків із неповнолітніми та 214 випадків розбещення дітей, натомість вже в 2017 г. було «zareєструвано понад 4300 кримінальних проваджень, у яких діти – жертви сексуального насильства» [3].

Існує організація «B4U-ACT» (США), що має за мету легалізацію педофільії. Нажаль до цієї організації належать чимало фахівців провідних університетів Америки та Канади. Саме прибічники ідеї легалізації педофільії активізують у суспільстві думку про неправомочність терміну «педофіль», а прагнуть запровадити термін «людина, яку ваблять неповнолітні». Представники цієї організації та їх прибічники засобами інформаційної маніпуляції поступово вводять в суспільну думку позицію про те, що переслідування осіб, що здійснюють сексуальні контакти з дітьми та підлітками є «ненауковими» [3]. Так, вже в 2013 році під час обговорення в парламенті Канади поправки С-54, що передбачає внесення до кримінального кодексу змін з приводу мінімального терміну покарання за злочини сексуального характеру проти дітей, перед чиновниками виступили науковці (Хуберт ван Гіджсгем, Вернон Квінсі), що намагалися переконати владу в природності зносин з дитиною [4]. Нажаль ці деструктивні тенденції все більшій міри проявляються в світовій практиці, що потребує розробки українськими фахівцями протидії не лише сексуальному насильству над дітьми, але й позиції узаконення сексуалізації малолітніх та неповнолітніх.

Протягом 2008–2016 років в Україні діяла кримінальна міліція у справах дітей, що забезпечувала розкриття злочинів проти дітей, оскільки мала власний слідчий відділ. Особливо ефективно цей підрозділ МВС працював у місті Києві під керівництвом Л. Зуб, що

дозволило розкрити цілу низку резонансних злочинів проти дітей попри недосконалість законодавчої бази.

На місці Кримінальної міліції у справах дітей наразі діє Управління ювенальної превенції у складі Національної поліції, що не має функції розкриття злочинів проти дітей, а відповідно не має важелів повноцінно впливати на процес допомоги дитині, що зазнала сексуального насильства.

Загальний аналіз проблеми протидії сексуальному насильству щодо дітей та підлітків, здійснений нами на основі офіційних та неофіційних джерел, дозволив виділити такі проблемні зони в цьому питанні: відсутність чіткої законодавчої бази із захисту інтересів дітей, відсутність цільового компетентного набору кадрів в Національній поліції для роботи з дітьми, відсутність системи підвищення кваліфікації прокурорів та суддів щодо питання протидії сексуальному насильству над дітьми, відсутність чітких інструкцій та протоколів по роботі з дітьми-жертвами сексуального насильства, недостатня розвиненість мережі «зелених кімнат», недостатнє устаткування наявних «Зелених кімнат», відсутність протоколів щодо організації «Зелених кімнат», відсутність правового захисту осіб, що захищають дітей у справах сексуального насильства.

Аналіз результатів психологічної роботи з особами, що мали досвід сексуального насильства в дитячому віці (834 ос.), показав, що 39 % (325 осіб) пережили травму насильства в межах родини (родичі різного рівня спорідненості); 32 % (267 осіб) у спільноті (власних знайомих чи знайомих родичів); 29 % (242 осіб) у соціумі (сторонніми особами). Попри розповсюдженість думки, що переважна більшість випадків сексуального насильства припадає на родинні зв'язки, результати нашого дослідження свідчать про умовний характер цих переваг.

Водночас варто зауважити, що останні роки зростає кількість позовів щодо сексуального насильства над дітьми, обумовлених «батьківськими війнами». Тобто спостерігається використання сексуальної тематики в якості способу маніпуляції, особливо в ситуаціях розриву подружніх стосунків. При цьому можна виділити дві категорії зазначених справ: свідоме використання питання сексуального насильства з метою усунення чоловіка/жінки з майнових претензій чи отримання інших зисків, а друга – фіксація на почутті страху, недовіри до бывшего партнера, непростення його/її з підсвідомим накладанням на нього/неї всієї відповідальності за розрив стосунків, накладання на нього/неї образу «вселенського зла», якому притаманні всі можливі збоченні, зокрема і сексуальні. Тому при здійсненні опитування дитини з подібної родини не можна обмежуватися інтерв'юванням, а для відокремлення сугестованих дитині образів, обов'язково слід використовувати батарею проєктивних методик, зокрема, позитивно зарекомендували себе такі проєктивні методики як: «Два будинки».

Метод кольорової суб'єктивізації, методика суб'єктивного образу, арттерапевтичні методики.

Також варто зазначити ще одну проблему, яка стосується сексуального насильства над дітьми. Дівчата в більшій мірі схильні розповідати рідним про сексуальні домагання чи насильство, натомість ситуації із хлопцями має інший характер. Так результати наших досліджень показали, що серед 62 випадків роботи із жертвами сексуального насильства серед чоловічої статі 52 % (32 особи) залишили цю інформацію без розголошення, 23 % (14 осіб) повідомляли рідним, проте дана інформація за межі родини не виходила, і лише 16 % (10 осіб) повідомляли родині і працювали з психологом. Зверталися до слідчих органів 6 осіб, тобто 10 % від всіх постраждалих. Незавершеність емоцій пережитої ситуації у більшості провокувала в подальшому стани психологічної невпевненості, а в період особистісних криз – розвиток невротичних станів, психічних та психосоматичних розладів. Подібний стан речей щодо низького показника звернень до слідчих органів, в першу чергу, обумовлений недовірою цих органів та страхом розповсюдження інформації [6].

В умовах проведення дізнання використовують дві форми роботи з дитиною: допит та опитування. В системі роботи кримінальної позиції (2008–2016 рр) діяв механізм на зменшення травматизації дитини, що полягав в об'єднанні цих двох процедур, а саме: слідчий в «Зеленій кімнаті» перед початком роботи з дитиною зачитував постанову та доручення на проведення психологом допиту дитини в умовах Зеленої кімнати. В процесі роботи з дитиною психолога отримувалися як матеріали допиту, так і додаткова інформація, а також здійснювалися заходи профілактики розвитку ретравматизації дитини, та надавалася дитини первинна психологічна допомога.

На сьогодні в м. Києві переважно використовується вже стандартизований протокол роботи з дитиною, що забезпечує отримання відповідей на поставлені слідством питання: чи вчинилися будь-які розпусні чи насильницькі дії відносно неповнолітньої/малолітньої особи; якщо так, то чи могла неповнолітня/малолітня особа розуміти значення вчинених відносно неї дій і чинити при цьому опір; чи може неповнолітня/малолітня назвати особу, яка вчинила відносно неї розпусні дії, та впізнати її; який віковий розвиток неповнолітньої/малолітньої особи; чи відповідає психологічний розвиток неповнолітньої/малолітньої особи віковим нормам; чи могла неповнолітня/малолітня особа правильно сприймати обставини кримінального правопорушення та чи може давати показання згідно зі своїми віковими можливостями; чи страждає на даний час неповнолітня/малолітня яким-небудь психічним захворюванням; якщо так, то яким саме та чи перебуває виникнення даного захворювання у причинно-наслідкових зв'язках з вчиненням відносно неї розпусних дій; яка загальна психологічна характеристика неповнолітньої/малолітньої особи.

Процедура проведення опитування дитини є системним, структурованим процесом, який передбачає володіння фахівцем не тільки знань з вікової та педагогічної психології, а також володіння техніками психологічного консультування, терапевтичними прийомами та методами кризової психологічної допомоги.

Список використаних джерел

1. Гридковець Л.М. Світ життєвих криз людини як дитини своєї сім'ї, свого роду та народу : монографія. Львів: Скриня, 2016. 514 с.
2. Кулеба М. Кожна 5-а дитина в Україні потерпає від сексуального насильства / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-seksualne-nasylstvo-dity/30278281.html>.
3. Сексуального насильства зазнали понад 4,5 тисячі дітей /BBC. 2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-42027535>.
4. Сайт організації B4U-ACT. URL: <https://www.b4uact.org/about-us/>.
5. Канадские и американские психологи выступили за легализацию педофилии/UNN. 2011. URL: <https://www.unn.com.ua/ru/news/533750-kanadski-ta-amerikanski-psihologi-vistupili-za-legalizatsiyu-pedofiliyi>.
6. Гридковець Л.М. Родинний фактор у розвитку та подоланні наслідків сексуального насильства над дітьми. Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний та освітньо-методичний журнал. Соціс-прес. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПНУ. 2012. № 11. С. 57–62.

Давидова Ольга Василівна,

доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ЩОДО ДІТЕЙ ЯК УЧАСНИКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Затвердження Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року було зумовлене необхідністю вдосконалення механізмів юстиції щодо дітей на засадах забезпечення їх прав шляхом виконання програм профілактики правопорушень серед дітей, здійснення ефективних заходів соціальної адаптації та реабілітації дітей, які перебувають у конфлікті із законом.

Зазначене вимагає комплексного підходу, який можливо забезпечити за умови скоординованих дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема судів, підрозділів Національної поліції, органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби, організацій громадянського суспільства, надавачів соціальних, освітніх, медичних та інших послуг [1].

У своїй професійній діяльності працівники відповідних органів стикаються з низкою питань, вирішення яких потребує високопрофесійної психологічної підготовки, а саме: урахування психологічних та фізіологічних особливостей розвитку дитини при проведенні її